

Marie de Verneuil – Helsingin Alliansin perustajan arvoituksellinen tarina

Täsmälleen 110 vuotta sitten, kesällä 1897, helsinkiläiset Ranskan-ystävät kokivat järkytyksen sanomalehti-ilmoituksia silmäillessään. Alliance Française de Helsingforsin, Cercle franco-finlandais d’Helsingin edeltäjä, perustaja ja yksi kantavista voimista neiti Marie de Verneuil oli kuollut 38 vuoden iässä. Millainen henkilö oli tämä 12 vuotta Suomessa toiminut suomalaisen frankofilian edistäjä, joka lopulta jopa otti Suomen kansalaisuuden? Seuraavassa valotetaan merkittävän kulttuurivaikuttajan Marie de Verneuil’n arvoituksellisia vaiheita.

Kotiutumisen aika 1885–1886: Marie de Verneuil’n varhaiset vaiheet opettajattarena

Neiti Marie de Verneuil’n (1859–1897) elämäntarinassa suurin salaperäisyyden verho kiusaa jälkipolvia hänen varhaisten vaiheidensa kohdalla. Vuonna 1885 Suomeen saapuneen¹ de Verneuil’n aiemmasta elämästä Ranskassa tai edes perhetaustasta ei ole tietoa. Todennäköisesti hän oli muutamaa vuotta aiemmin valmistunut kotimaassaan opettajaksi, sillä Helsingissä hän tarjosi opetusta ahkerasti. Neiti de Verneuil oli selvästikin omistautunut ammatilleen, sillä muutto toiseen maahan parhaassa perheenperustamisiässä 26-vuotiaana oli varmasti arvovalinta.

Ranskattaren ammatillinen kunnianhimo ei kuitenkaan ollut poikkeuksellista, sillä 1800-lukua leimaa oppineiden naisten esiin marssi. Lisäksi Ranskassa nimenomaan vuosisadan jälkimmäisellä puoliskolla keskiluokkaisten tyttöjen koulutus yleisty, minkä seurauksena aiempaa useampi nainen päätti ansaita oman leipänsä opettajattarena. Näin siitäkin huolimatta, että 1700-luvun lopun vallankumouksen jälkeen tyttöjen toisen asteen koulutus pyrittiin siirtämään nunnien ja maallikkomiesten vastuulle. Vuoden 1880 koululaki, joka vihdoin takasi tytöille julkisen toisen asteen koulutuksen, vain vahvisti entisestään maallikko-opettajattarien asemaa.²

Ranskanopettajan ammattia Marie de Verneuil harjoitti Suomessa aluksi kontra-amiraali Leopold Ludvig Toppeliuksen (1821–1890) perheessä vuonna 1885. Cercle franco-finlandais’n historiikin kirjoittaneen Märta Modeenin tietojen mukaan perhe vastaanotti opettajattaren lämpimästi ja oli pitkään läheisissä väleissä de Verneuil’n kanssa.³ Neiti de Verneuil’n tarkka saapumisaika saatika -syy ei ole tiedossa. Hän kuitenkin siirtyi ilmeisen pian antamaan yksityistunteja – joko Toppeliuksen perheen opettamisen ohella tai sen sijaan.

Jo syyskuussa 1885 *Nya Pressenissa* julkaistiin ainakin neljä ilmoitusta, joissa de Verneuil tarjosi opetusta (pääasiassa nuorille tytöille) ranskan kieliopissa, kirjallisuudessa ja keskustelutaidossa. Kahdenkymmenenviiden oppitunnin kurssin hinnaksi ilmoitettiin 25 markkaa.⁴ Amiraalin luona hän ei enää silloin asunut, sillä opettajattaren osoitteeksi ilmoitettiin joko herra tai rouva Lemström ja Regeringsgatan kolme. Kyseinen alivuokralaistoimintaa harjoittava pariskunta oli mitä todennäköisimmin Keisarillisen Aleksanterin Yliopiston fysiikan professori Karl Selim Lemström (1838–1904) ja Alma Natalia Lemström (o.s. Mechelin, 1845–1924).⁵

¹ Märta Modeen, *Il y a 70 ans... Causerie avec projection, faite à l’occasion du 70ème anniversaire de la fondation du Cercle Franco-Finlandais*, Märta Modeen: Helsinki 1961, 10, 32.

² Ks. Rebecca Rogers, ”Professional Opportunities for Middle-Class Women in Paris. Lay Schoolmistresses from 1820-1880”, teoksessa: Marjatta Hietala & Lars Nilsson toim., *Women in Towns. The Social Position of European Urban Women in a Historical Context*, (Studier i stads- och kommunhistoria 18; Studia Historica 60), Suomen Historiallinen Seura: Helsinki 1999, 110-124, tässä 114-120.

³ Modeen 1961, 32.

⁴ *Nya Pressen*, 8.9.1885; 13.9.1885; 15.9.1885; 17.9.1885. Sanomalehtiä vuosilta 1771–1890 pääsee kätevästi selaamaan osoitteessa <<http://digi.lib.helsinki.fi/sanomalehti/secure/query.html>>.

⁵ Eräs ”Professorska A. Lemström” samaisesta Regeringsgatanin osoitteesta ilmoitteli nimittäin myös pianotunneista, ks. *Nya Pressen*, 19.9.1885; 3.2.1886. Biografiset tiedot: Maija Kallinen, ”Lemström, Selim (1838–1904) fysiikan professori”, teoksessa: *Suomen kansallisbiografia*, (osa 6), Suomalaisen kirjallisuuden seura: Helsinki 2005, 64–66.

Seuraavan vuoden elokuuhun mennessä de Verneuil oli ilmeisesti vakiinnuttanut asemansa opettajana ja vuokrasi nyt asuntoa omillaan. *Hufvudstadsbladetin* ilmoitusten mukaan ”cours théorique et pratique de la langue Française” oli tarjolla osoitteessa Andreegatan kolme.⁶

Käänteentekevä syksy 1886: Marie de Verneuil’n uusi ura kirjallisuusluennoitsijana

Syksy 1886 merkitsi kuitenkin todellista käännekohtaa nuoren opettajattaren uralla. Ranskan kielen yksityistuntien lisäksi hän nimittäin ryhtyi pitämään suurelle yleisölle suunnattuja 19. vuosisadan ranskalaisen kirjallisuuden luentoja saksalaisen koulun tiloissa. Tiistai-iltaisain pidettävän luentosarjan kertamaksu oli yksi markka.⁷ Esitelmät saivat niin hyvä vastaanoton, että niitä kommentoitiin myös lehdissä. *Finland* kirjoitti näin:

”Ranskankielinen kirjallisuusluentoesitelmä, jota Mademoiselle de Verneuil piti syksyn ajan saksalaisen koulun tiloissa ja jota seurasi suurella mielenkiinnolla suuri kuulijajoukko, päättyi toissapäivänä mielenkiintoiseen esitelmään Casimir Devignen ja Bérangerin runoilijatoiminnasta. Älykäs ja maansa kauniille kirjallisuudelle niin lämpimästi omistautunut esitelmöitsijä suunnittelee aloittavansa uuden kurssin ensi vuoden alussa. Ensimmäisen luennon aihe lienee Lamartine.”⁸

Keväällä 1887 Marie de Verneuil jatkoikin luentojaan, joista *Folkwännen*-lehti ilmoitti päivän menoista kertovalla palstallaan. Viimeistään maaliskuun lopulta lähtien luennoille tosin kokoonnuttiin saksalainen koulun sijasta suomalaisella tyttökoululla.⁹ Lokakuussa de Verneuil aloitti syksyn esitelmien mittavan mainostuksen *Hufvudstadsbladetissa*. Ilmoituksia julkaistiin ainakin viisi. Ilmoitusten suurta määrää saattaa kuitenkin selittää ensimmäisen mainoksen jälkeen muuttunut ajankohta. Yllättävää ilmoituksissa on muuten niiden surkea kieliasu.¹⁰ Mainosten mukaan lokakuun puolivälissä aloitettava luentosarja käsittelee ”les principaux auteurs modernes depuis Gustave Flaubert jusqu’a [sic] nos jours”. Sarjan hinnaksi ilmoitettiin 10 markkaa, jonka lisäksi sisäänpääsymaksu oli markan. Ilmoittautuminen tapahtui herra Edlundin kirjakaupassa.¹¹

Neiti de Verneuil’n luentojen suosio jatkui edelleen keväällä 1888, jolloin hän piti kolmen luennon sarjan Emile Zolasta suomalaisella koululla. Kertamaksu oli yhden markan.¹² *Finland*-sanomalehti piti de Verneuil’n luennointia niin tärkeänä, että mainosti eräässä artikkelissaan uusia esitelmää heti tammikuun alussa. Kirjoittaja näki de Verneuil’n uraa uurtavana naisintellektuaalina, josta suomalaisten naisten tulisi ottaa oppia:

”[...] Neiti de Verneuil on tietojemme mukaan ensimmäinen naisihminen, joka on Suomessa pitänyt jo pidemmän aikaa käynnissä olleen luentokurssin kirjallisuushistoriallisesta aineesta. Näin ollen hän on tavallaan aloittanut uudenlaisen toiminnan, avannut uuden ammattialan naisille maassamme ja ansaitsee todella tulla tavallista enemmän huomioiduksi ja arvostetuksi.”¹³

⁶ *Hufvudstadsbladet*, 19.8.1886, 22.8.1886.

⁷ *Hufvudstadsbladet*, 16.11.1886.

⁸ *Finland*, 9.12.1886.

⁹ *Folkwännen*, 1.2.1887; 29.3.1887; 19.4.1887.

¹⁰ Lehti pääsi eroon surkeasta painokoneesta tai kielitaidottomasta toimittajasta ilmeisesti vasta 1890, jolloin ilmoitusten kieliasu parani. Huomautettakoon vielä, että vakavat kieliongelmat koskivat vain ilmoituksia, jotka Marie de Verneuil laitto *Hufvudstadsbladetiin*.

¹¹ *Hufvudstadsbladet*, 4.10.1887. Vrt. *ibid.*, 1.10.1887; 7.10.1887; 13.10.1887; 15.10.1887.

¹² *Finland*, 13.1.1888; *Hufvudstadsbladet*, 13.1.1888; *Dagbladet*, 16.1.1888.

¹³ *Finland*, 5.1.1888.

Myöhemmin tammikuussa neiti de Verneuil ilmoitti järjestävänsä keskustelukurssin nuorille tytöille kerran viikossa viiden markan kuukausimaksua vastaan. Opettajatar asui tässä vaiheessa Boulevardsgatan 28, jonne kurssista kiinnostuneiden tuli saapua kello 10 ja 12 välillä.¹⁴ Se, järjestikö hän edelleen myös kirjallisuuskursseja, on hämärän peitossa. Suosion siivittämänä hän kuitenkin suunnitteli luennoivansa seuraavan vuoden (1889) tammikuussa Viipurissa. Marras- ja joulukuun aikana 1888 sekä *Wiborgsbladetissa* että *Östra Finlandissa* ilmestyi yhteensä neljä ilmoitusta ja kirjoitusta tulevasta luentosarjasta. Kolmen tai neljän esitelmän sarja käsitelisi Alphonse Daudeta, Emile Zolaa ja Guy de Maupassant'ia (vain marraskuun ilmoituksissa) viiden markan hintaan. Sarjan toteutuminen vaati kuitenkin 150 viipurilaisen ennakoilmaittautumisen. Sanomalehdet kehittivatkin lukijoitaan ilmoittautumaan sankoin joukoin, jotta ”pidettynä luennoitsijan tunnettu” de Verneuil saataisiin kaupunkiin.¹⁵ Valitettavasti jälleen kerran jää hämärän peittoon, toteutuiko aiottu luentosarja koskaan. Jo suunnitelmat yksin kuitenkin todistavat Marie de Verneuil'n nauttineen arvostusta ranskalaisen kirjallisuuden tuntijana.

Alliancen vuosi 1890: Marie de Verneuil'n läpimurto

Merkittävään vuoteen 1890 verrattuna edellinen vuosi 1889 jättää Marie de Verneuil'n vaiheiden osalta jälleen paljon arvailujen varaan. Viipurin luentojen toteutumisesta ei ole tietoa ja *Hufvudstadsbladetista* löytyy vain yksi de Verneuil'n laatima ilmoitus ranskan kielen kurssista syyskuulta. Opettajatar tarjoaa siinä ilmaisu- ja ääneidenlukutaidon opetusta kahdesti viikossa sekä kirjallisuusiltamia kerran kuussa 10 markan kuukausimaksua vastaan. Tällä kertaa hänen osoitteeseen ilmoitetaan Unionsgata seitsemän.¹⁶

Seuraavan vuoden kevät kului Marie de Verneuil'ltä mitä ilmeisimmin tavalliseen tapaan opetustehtävissä. Hän oli nyt vakiinnuttanut asemansa suomalaisessa yhteiskunnassa ja viihtyi Helsingissä. Siitä todistaa pieni ilmoitus eräässä helmikuun *Päivälehdessä*: ”Suomen kansalaisoikeutta on pyytänyt Ranskan alamainen neiti Marie de Verneuil.”¹⁷ Noin kuukautta myöhemmin *Finland* uutisoi, että hakemus hyväksyttiin.¹⁸ Jossain vaiheessa ennen syksyä opettajatar kävi myös kotimaassaan, sillä syyskuussa hän ilmoitti *Hufvudstadsbladetissa* palanneensa Ranskasta ja ottavansa taas oppilaita vastaan.¹⁹ Matka liittyi mitä todennäköisimmin Helsingin Alliance Françaisen perustamiseen tähänneisiin järjestelyihin, mahdollisesti emojärjestöltä saatavien valtuuksien hakuun.

Suomalaisen frankofilian edistämässä oltiin nimittäin tultu vaiheeseen, jossa toiminnan lujittamiseksi ja voimien yhdistämiseksi haluttiin perustaa asialle omistautunut yhdistys. Akateemisten piirien ponnisteluja Alliansin saamiseksi Helsinkiin voi tuskin aliarvioida. Toimihan Gabriel Biaudet (1848–1898), Keisarillisen Aleksanterin Yliopiston ranskan kielen lehtori,²⁰ Marie de Verneuil'n ohella yhdistyksen kantavana voimana. Historioitsija Kristina Ranki onkin todennut yhdistyksen toimineen käytännön toimikenttänä hieman aiemmin perustetulle roomalaisen filologian oppituoille.²¹ Lisäksi Uusfilologinen yhdistys muodosti nähtävästi merkittävän foorumin etenkin yhdistyksen perustamista suunniteltaessa. *Hufvudstadsbladetissa* lokakuun alussa julkaistun

¹⁴ *Hufvudstadsbladet*, 20.1.1888.

¹⁵ *Wiborgsbladet*, 23.11.1888; 15.12.1888; *Östra Finland*, 26.11.1888; 15.12.1888.

¹⁶ *Hufvudstadsbladet*, 26.9.1889.

¹⁷ *Päivälehti*, 17.2.1890.

¹⁸ *Finland*, 12.3.1890.

¹⁹ *Hufvudstadsbladet*, 13.9.1890; 19.9.1890.

²⁰ Ks. tarkemmin Kristina Ranki, *Isänmaa ja Ranska. Suomalainen frankofilia 1880–1914*, (Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk 169), (väitöskirja, Helsingin yliopisto), Suomen Tiedeseura: Helsinki 2007, 218.

²¹ Ranki 2007, 224.

kokousilmoituksen mukaan esityslistalla oli vuosikertomuksen ja pienempien tiedotuksien lisäksi myös ”L’Alliance française (M:lle de Verneuil)”.²²

Vihdoin marraskuun 12. päivänä useat kymmenet kiinnostuneet saapuivat hotelli Kämpiin Alliance Françaisen Helsingin haaraosaston perustamista käsittelevään kokoukseen. Kokoonkutsujana toimi Marie de Verneuil, Alliancen lähettiläs, joka myös piti *Päivälehd*en mukaan ”hauskan ja walaisewan” esitelmän järjestön toiminnasta.²³ Yhdistyksen säännöt vahvistava perustamiskokous pidettiin myöhemmin marraskuussa, jolloin neiti de Verneuil valittiin varapuheenjohtajaksi. Puheenjohtajaksi valittiin Gabriel Biaudet.²⁴ Märta Modeenin tietojen mukaan de Verneuil’n ja Biaudet’n yhteistyö sujui mitä mainioimmin yhteisten kiinnostuksen kohteiden, teatterin ja kirjallisuuden, vuoksi. Lisäksi he olivat kumpikin hyviä esiintyjä niin näyttelijöinä kuin luennoitsijoinakin.²⁵

Alliancen tulo Suomeen linkittyi Ranskan ekspansionistiseen politiikkaan, jolla pyrittiin maailmanlaajuisesti vahvistamaan ranskalaisen kulttuurin ”säteilyä” traumaattisesti hävityn Saksan-sodan (1870–1871) jälkeen.²⁶ Helsingin Alliancen perustamisessa keskushenkilönä toiminut Marie de Verneuil ei nähdäkseen kuitenkaan tietoisesti pyrkinyt edistämään Ranskan suurvalta-asemaa, vaan hyödynsi suuren järjestön tarjoamat käytännölliset edut. Sillä ei kai patrioottinen suurvalta-Ranskan kannattaja olisi hakenut Suomen kansalaisuutta.²⁷ Sen sijaan vahvan Alliance Françaisen suojissa hajanaista Ranska-toimintaa saatiin yhtenäistettyä ja tehostettua.

Toisaalta de Verneuil hyötyi myös henkilökohtaisesti, sillä maailmanlaajuisen järjestön resurssit tarjosivat mahdollisuuden aiempaa varmempaan toimeentuloon ja lopulliseen ”läpimurtoon” merkittävän kulttuurivaikuttajana. Neiti de Verneuil järjestikin yhdistyksessä hyvin pitkälti sellaista toimintaa, jota oli harjoittanut myös aiemmin: antoi ranskan kielen tunteja ja piti ranskalaisen kirjallisuuden esitelmää, jotka olivat tosin menettäneet suosiotaan 1890-luvun puoliväliin tultaessa.²⁸ Hänen oppilaansa – kaupungin kosmopoliitit, joskin konservatiiviset ruotsinkielisen yläluokan edustajat – olivat myös varmasti hyvin pitkälti aiemmilta vuosilta tuttuja. Esimerkiksi Aino Järnefelt (1871–1969) ja Katri Bergholm (1878–1949) mainitsevat Marie de Verneuil’n kirjeenvaihdossaan yhtä hyvin 1880- kuin 1890-luvullakin.²⁹ Alliance oli hänelle kuitenkin myös ponnahduslauta aiempaa haastavampiin tehtäviin. Hän järjesti muun muassa draamailtoja 1890-luvun alussa ja ryhtyi yhdistyksen lastentarhan johtajaksi 1895. Officier d’Académie -arvonimi myönnettiin hänelle toukokuussa 1897.³⁰

Synkkä vuosi 1897: Marie de Verneuil’n lamaannuttava kuolema

Pian arvonimen myöntämisen jälkeen kesäkuun ensimmäisenä päivänä 1897 Helsingin frankofiilit saivat lukea sanomalehdestä järkyttävän uutisen:

”Että Neiti Marie de Verneuil kovan taudin sairastettuaan kuoli Bernin kaupungissa Schweizissä yöllä toukokuun 30 päivää vastaan 38 vuoden iässä, siitä ilmoittavat hänen lähimmät ystävänsä vilpittömällä surulla.”³¹

Marie de Verneuil’n kuolema ei kuitenkaan välttämättä tullut ”täydellisenä yllätyksenä”, kuten Suomi-Ranska Yhdistyksen historiikin kirjoittanut Gunilla de la Chapelle väittää.³² Märta Modeen

²² *Hufvudstadsbladet*, 4.10.1890.

²³ *Päivälehti*, 13.11.1890. Vrt. *Hufvudstadsbladet*, 12.11.1890; *Finland*, 13.11.1890. Ks. myös Ranki 2007, 217.

²⁴ Ks. Ranki 2007, 218–219. Vrt. *Päivälehti*, 25.11.1890; *Hufvudstadsbladet*, 25.11.1890.

²⁵ Modeen 1961, 14–16.

²⁶ Ranki 2007, 215–216., 215–216.

²⁷ Ks. myös Ranki 2007, 231.

²⁸ *Päivälehti*, 13.9.1896; 17.9.1896; 18.9.1896; ks. myös Ranki 2007, 220.

²⁹ Ranki 2007, 217, 229–231.

³⁰ Ranki 2007, 220; *Päivälehti*, 18.9.1896.

³¹ *Päivälehti*, 1.6.1897.

nimittäin kertoo de Verneuil'n matkanneen Sveitsiin jo tammikuussa hoitamaan sairauttaan, joka oli ilmeisesti kurkkutuberkuloosi.³³ Merkittävän toimijan lähtö huomattiin varmasti ja tilannetta seurattiin, sillä ruotsinkielisessä kuolinilmoituksessa ilmoittajiksi mainitaan vainajan ”lähimmät ystävät Suomessa”.³⁴ Ennenaikaisuudessaan de Verneuil'n kuolema kuitenkin järkytti mitä todennäköisimmin monia.

Marie de Verneuil'n poismenon katsotaan olleen kohtalokas Alliance Française de Helsingforsin toiminnalle. Lamaannukseen yhdistys joutui pian seuraavana vuonna toisen keskushahmon, lehtori Biaudet'n, kuoleman jälkeen. Lopullisesti yhdistys haudattiin 1914 maailmansodan ja Suomen ”tilanteen” vuoksi, joskin vuosi 1905 merkitsi jo toiminnan lopullista hiipumista.³⁵

Marie de Verneuil'n viimeiset vaiheet herättävät paljon kysymyksiä: kuoliko hän todella tuberkuloosiin, kuten Modeen uskoo, ja ketkä ”läheiset ystävät” ilmoittivat kuolemasta? Mitä tulevaisuuden suunnitelmia alle 40-vuotiaalle opettajattarella olisi vielä ollut? Olisiko de Verneuil pystynyt estämään tai ainakin hidastamaan Alliancen näivettymistä? Ja mikä tärkeintä: oliko hän ollut tyytyväinen elämäänsä? Suositun, työnsä omistautuneen opettajattaren ja luennoitsijan, merkittävän suomalaisen frankofilian edistäjän ja lastentarhan johtajan mielenkiintoinen tarina päättyi kuten se alkoikin: arvoitukseksi.

Rose-Marie Peake, HuK, historian opiskelija

Alliance Françaisen lopettamispäätöksen jälkeen yhdistyksen kirjasto, omaisuus ja toiminta siirtyivät La Bibliothèque française de Helsingforsiin. Kirjasto yhdistyi 1918 l'Amicale franco-anglaise -nimiseen yhdistykseen, josta Finnish-British Society erkani 1926. Société franco-finlandais'na jatkanut järjestö sulautui 1936 Cercle français'iin ja muutti nimensä Cercle franco-finlandais'ksi, joka on toiminnassa yhä edelleen. (Outi Merisalo & Minna Varila, ”Cercle franco-finlandais ry 110 vuotta”, Fran-Su 2 (2000), 6-7.)

³² Gunilla de la Chapelle, *Sata vuotta suomalais-ranskalaista ystävyystoimintaa*, Suomi-Ranska Yhdistys: Helsinki 1990, 8.

³³ Modeen 1961, 27.

³⁴ *Hufvudstadsbladet*, 1.6.1897.

³⁵ Modeen 1961, 28; Ranki 2007, 221.